

УДК 75.036.2:7.071.1

Цитування:

Бражнік О. В. Вплив творчої особистості на результати професійного та академічного живописного пленеру. *Мистецтвознавчі записки* : зб. наук. пр. 2023. Вип. 43. С. 33–38.

Brazhnik O. (2023). Influence of Creative Personality on the Results of Professional and Academic Plein Air. *Mystetstvoznavchii zapysky*: zb. nauk. pr., 43, 33–38 [in Ukrainian].

*Бражнік Олена Владиславівна,
доцент, доцент кафедри
образотворчого мистецтва
Київського університету
імені Бориса Грінченка,
заслужений художник України
<https://orcid.org/0009-0008-0778-1184>
o.brazhnik@kubg.edu.ua*

ВПЛИВ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ НА РЕЗУЛЬТАТИ ПРОФЕСІЙНОГО ТА АКАДЕМІЧНОГО ЖИВОПИСНОГО ПЛЕНЕРУ

Мета роботи – розгляд вагомості ролі діяльності визначних творчих особистостей на результати професійного та академічного живописного пленеру, аналіз педагогічно-мистецького досвіду як важливого фактору розвитку творчих особистостей. **Методологія дослідження** полягає в застосуванні загальнологічних методів пізнання, а саме: аналізу, синтезу та індукції. У результаті вдалося всебічно вивчити предмет дослідження та поєднати виокремлені частини проблеми в єдине ціле. **Наукова новизна** роботи полягає в узагальненні впливу творчої особистості на результати професійного й академічного живописного пленеру, в обґрунтуванні використання в сучасному освітньому процесі педагогічного досвіду видатного майстра архітектурного пейзажу, заслуженого діяча мистецтв України, професора Юрія Івановича Химича. **Висновки.** Завдяки привертанню уваги до традицій світової та вітчизняної школи пленерного живопису виникають умови для розвитку й підвищення загальнокультурного рівня учасників живописного пленеру, вдосконалюються їх професійні навички та вміння, прищеплюється відповідальне та дбайливе ставлення до власної творчості, відбувається формування активної творчої особистості, яка здатна до самореалізації.

Ключові слова: живописний пленер, академічна навчальна практика, творчі особистості, національні художньо-педагогічні традиції, практичний досвід, художній образ, імпресіонізм, творче натхнення.

Brazhnik Olena, Honoured Artist of Ukraine, Associate Professor, Department of Fine Arts, Borys Grinchenko Kyiv University

Influence of Creative Personality on the Results of Professional and Academic Plein Air

The purpose of the article is to consider the significant role of the activities of prominent creative personalities on the results of professional and academic plein air. The analysis of pedagogical and artistic experience as an important factor in the development of creative personalities. **The research methodology** is based on the use of general logical methods of cognition, namely, analysis, synthesis, and induction. Thus, it was possible to comprehensively study the subject of research and combine the identified parts of the problem into a single whole. **The scientific novelty** of the work lies in the generalisation of the influence of a creative personality on the results of professional and academic plein air. The use of the pedagogical experience of the outstanding master of architectural landscape, Honoured Artist of Ukraine, Professor Yurii Khymych in the modern educational process. **Conclusions.** Drawing attention to the traditions of the world and national school of plein air painting creates conditions for the development and improvement of the general cultural level of the participants of the plein air, improves their professional skills and abilities, instils a responsible and caring attitude to their own creativity, and forms an active creative personality capable of self-realisation.

Key words: plein air painting, academic educational practice, creative personalities, national artistic and pedagogical traditions, practical experience, artistic image, impressionism, creative inspiration.

Актуальністю теми дослідження є стимулююча роль видатної творчої особистості в розкритті потенціалу майбутнього художника під час живописної пленерної практики на основі поєднання набутих теоретичних знань з практичним умінням. Виявляється, що успіх у навчанні напряму пов'язаний з відповідальним та

дбайливим відношенням до учнів художника-педагога. Його власний творчий і педагогічний досвід сприяє засвоєнню навичок «швидкого» рисунку, закладає розуміння основ пейзажного живопису, надихає на пошуки оптимальної композиції, цікавого ракурсу, виразного тону і кольорового рішення та художнього образу.

Аналіз досліджень і публікацій. Найбільш цікаві дослідження впливу творчої особистості на результати професійного та академічного живописного пленеру належать В. Міллеру [5], Д. Вайльденштейну [11;12], С. Паппворт [6], А. Філіпенко [7], К. Генріху [10] та ін. Для творчої людини є важливими враження від нових місць. Клод Моне навіть службу в Алжирі сприймав як ще одну захопливу творчу пригоду [6, 9]. Відвідання маєтку, в якому Клод Моне працював на протязі 40 років, надихнуло Данієля Вайльденштейна (Daniel Wildenstein) на видання альбому творів художника [11], що в свою чергу розширило коло шанувальників творчості Моне та сприяло популярності арт-турів на північ Франції в Живерні. В іншій роботі Д. Вайльденштейн звертає увагу на феномен створення художником рукотворного пленерного простору «під себе», за власними уподобаннями [12, 19]. На думку А. Філіпенко стає актуальною організація пленеру для художньо-педагогічної підготовки майбутніх вчителів [7, 142].

Мета дослідження – розгляд вагомої ролі діяльності визначних творчих особистостей на результати професійного та академічного живописного пленеру. Аналіз педагогічно-мистецького досвіду як важливого фактору розвитку творчих особистостей.

Виклад основного матеріалу. Пленерний живопис в художній мистецькій освіті має свою історію та особливості розвитку, що зумовлено культурним узвичаєнням та своєрідністю буття різних народів. Безумовно, найбільш відомим представником світового пленерного живопису

є Клод Моне. Але й нам теж є чим пишатися. Ми, навіть, можемо узагальнювати здобутки минулого та говорити про національні художньо-мистецькі та педагогічні традиції. Використання історичного творчо-педагогічного досвіду є важливим фактором розвитку творчих особистостей. У плеяді талановитих майстрів живопису і, водночас, відповідальних, дбайливих педагогів, справжніх наставників молоді і провідників української школи живопису (Ф. Кричевський, С. Григор'єв, О. Лопухов, В. Зарецький, Т. Яблонська й ін.) помітне місце займає видатний майстер архітектурного пейзажу, заслужений діяч мистецтв України, професор Юрій Іванович Химич (1928–2003).

Багато років поспіль (1964–1985) Юрій Іванович Химич разом з студентами Київського інженерно-будівельного інституту виїжджав в різні міста України на пленерну навчально-творчу практику. Своїми настановами та власним прикладом митець доводив, що живописний пленер, який передбачає закріплення навичок з фахових академічних дисциплін, надає необхідні вміння задля створення справжнього художнього твору, розширює кругозір та дає змогу ознайомитись з витворами мистецтва і архітектури різних епох та стилів тих міст та регіонів де саме відбувається практика. Методичні рекомендації Ю. Химича і досі допомагають початківцям поєднати набуті теоретичні знання з практичним умінням. Дуже повчальними є його збірки з власними замальовками архітектурних пам'яток, що наочно втілюють педагогічні напрацювання художника [2;3].

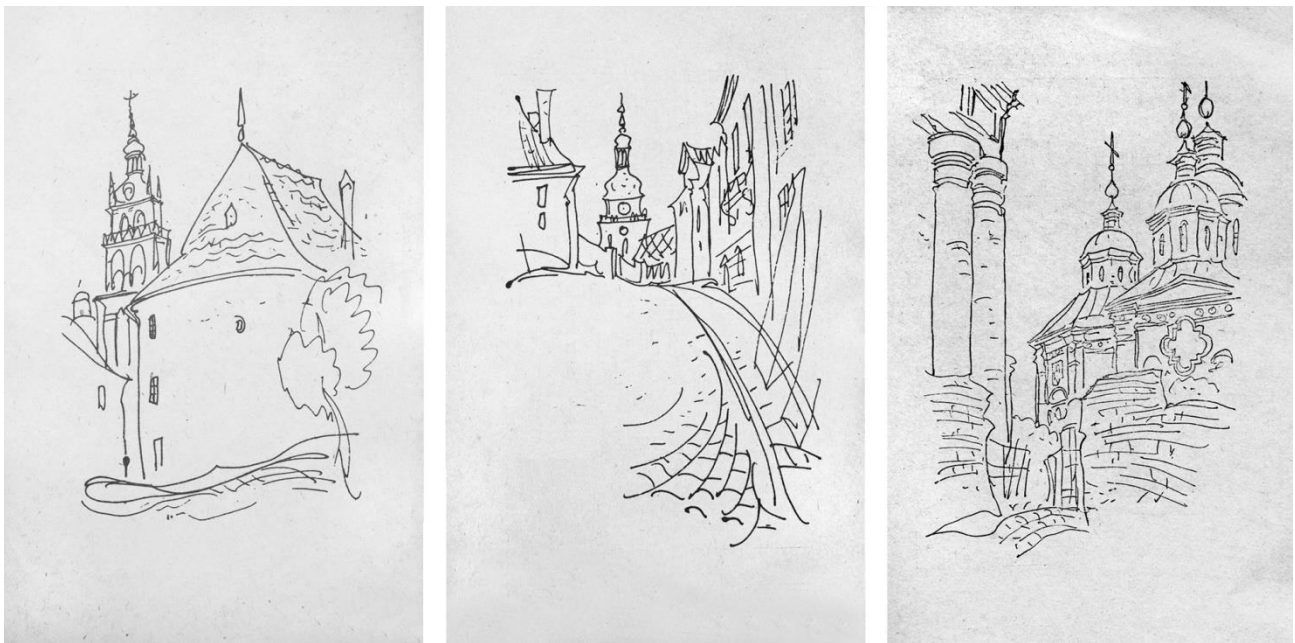

Рис. 1. Химич Ю. І. Начерки архітектурних пам'яток

Ці ілюстровані методичні вказівки з проведення живописної практики задумані як своєрідні путівники по місцях на які варто звернути увагу під час пленеру. Майстерними лінійними малюнками відмічені пам'ятки, що заслуговують на увагу задля виконання учбового етюдю. Дбайливий педагог, завжди наголошував на необхідності роботи з багатьма варіантами натурних ескізів в пошуках оптимальної композиції, цікавого ракурсу, виразного тонового та кольорового рішення. Під час виконання замальовок архітектурних пейзажів, наполягав на дотримуванні пропорційних співвідношень зображуваних об'єктів, використанні законів лінійної перспективи і одночасно на пошуку виразності, оригінальної ритмічної композиції та цілісності завершеної роботи. Завжди міг переконати, що саме виконання начерків та швидких рисунків, зазвичай, сприяє вірному відчуттю пропорцій об'єктів, розвиває окомір і тренує руку. Завдяки академічній пленерній практиці, у студента починає з'являтися розуміння того, що рисунок і живопис, та взагалі будь-яка інша галузь образотворчого мистецтва – це завжди точний розрахунок та наполеглива праця, під час якої й виникає легкість виконання та творче натхнення.

Після проходження практики кращі роботи студентів Київського інженерно-будівельного інституту, зазвичай, експонувались на звітно-підсумковій виставці. Надалі набутий практичний досвід виконання начерків, замальовок та пленерних етюдів лаконічними засобами, що відповідають суті зображуваної форми, стає вирішальним як у створенні досконалого живописного твору так і вдалого дизайн-проекту. Роки навчання та пленерна практика з досвідченим наставником, що зумів прищепити своїм учням любов до мистецтва, становлять основу подальшого розвитку творчої особистості.

Безпосередньо прямий контакт з керівником пленеру зазвичай доповнюється захоплюючими розповідями про видатних майстрів пейзажного живопису та обговорення їх робіт, звертається увага на характерні живописні прийоми різних авторів.

В роки навчання (Київський інженерно-будівельний інститут, 1945–1950) серед своїх педагогів Ю. Химич особливо виділяв професора Михайла Ароновича Штейнберга. «Саме від Штейнберга я частково запозичив манеру, де лінія посідала велике місце. Акварелі вирішувалися у сполученні з вугіллям або ж з активним олівцем. Вже пізніше я бачив подібний підхід до зображення в роботах

Лангеря, Остроумової-Лебедевої, Добужинського, Бенуа, Білібіна і Лукомського. Цих художників я завжди дуже любив і навіть обожнював» [5, 202].

Отже, кожен митець, спираючись на традиції світового мистецтва, завжди виокремлює для себе за приклад вузьке коло творчих особистостей, що своїми здобутками надихають на творчі пошуки. Неможливо уявити світовий пленерний живопис без одного з засновників імпресіонізму – Клода Моне. Художник, так само як і всі інші початківці, розпочинав свій творчий шлях з звичайних аматорських малюнків, але завдяки нестримному покликанию спромігся дійти до вершин живописної майстерності. Його перші роботи склалися з серій характерних рисунків-шаржів, якими юнак дуже пишався і навіть не мріяв про живопис. Примхи долі звели його з Еженом Буденом, що став першим учителем для юного художника, людиною, що запропонувала майбутньому «творцю вражень» працювати на пленері (фр. *en plein air* – на відкритому повітрі). Одного разу журналіст запитав Моне про його студію, і Моне відповів: «Моя студія! Але у мене її ніколи не було, і я не розумію, як можна закритися в кімнаті працювати – може для рисування, але не для живопису» [9, 58]. Робота на пленері вплинула на відчуття художника, розкрила його природне обдарування – тонке сприйняття кольору. В безлічі відтінків, в спалахах контрастів і перебігу нюансів кольору, йому, ошелешеному побаченим, відкрилася краса природи. Надалі справою життя художника стає непереборне бажання відтворити своє особисте бачення природи, зафіксувати через заворожливі кольорові сполучення та ефекти перебіжний стан навколишнього світу, невловимість миттєвостей швидкозмінного життя. Кожна мить сходу сонця унікальна, але художнику вдається неймовірно – він пише неперевершений пейзаж з природи в порту Гавра «Уявлення. Схід сонця».

Під час подорожей до Англії Клод Моне з захопленням досліджує лондонські тумани, які відображає в циклі пейзажів «Міст Ватерлоо» (41 картина). Нарешті, в один з днів, йому вдається відтворити мить злиття неба з водою! Примарні, розпливчасті силуети моста з'явилися на полотні наче з нізвідки («Міст Ватерлоо. Ефект туману»). За рахунок різноманітних мазків, плавності тональних градацій, чарівній палітрі кольорових відтінків художник відтворює туманний серпанок, що розчиняє силуети, створює ефект течії ріки та неспішного руху барж. Чи був би саме так написаний художником лондонський цикл

робіт, якби він не ознайомився з творчістю Джона Констебля та Уільяма Тернера? Можна стверджувати, що ці видатні англійські пейзажисти надихнули на творчі пошуки Клода Моне та стали передумовою його становлення як художника-імпресіоніста. «Він чудувався картинами Констебля, сповненими чудового теплового світла, і творами Тернера, на яких усе небо кружляло так, як Моне і уявити досі не міг» [1, 15]. Отже, у безмежному колі мистецтва, на тлі спільної професії та уподобань, утворюється зв'язок видатних майстрів попередніх поколінь та тих, хто сьогодні опановує професію та відкриває нові творчі горизонти.

У своїй творчості Ю. Химич часто повертається до одного і того самого сюжету в пейзажі. І це не просто повтор – в різні пори року, в різні часи доби, з різним станом погоди, з повною зміною кольорової палітри, розкриваючи в кожному наступному творі нові грані художнього образу. Безперечно він бачив відомий цикл робіт Моне «Руанський собор». 28 полотен – це візуальне трактування одного сюжету з майже незмінною композицією, де автору вдається створити захоплююче видовище зміни структури кольору, простежити перебіг насиченості освітлення і надати неймовірну можливість зблизька детально розгледіти як один візерунок деталей ліпнини собору змінюється іншим, створюючи безперервний ланцюг послідовностей з одночасно невичерпною різноманітністю фактурного мазка. Художник усвідомлено лишає незмінною фрагментарну композицію, він ніби підкреслює цим, що головні пошуки спрямовані до спостереження за найдрібнішими змінами та нюансами кольору, він експериментує та досліджує структуру живопису. Часом майстер працює над декількома картинами одночасно намагаючись в кожній виокремити та втримати чарівність перебігу світла. «Художник, який працював у студії, міг повернутися до академічних умовностей і власного репертуару манер, але малювання на пленері змушувало постійно реагувати на мінливу атмосферу та світло» [10, 25].

Картини К. Моне вплинули на незліченну безліч художників. Для багатьох його творчість стає першим поштовхом до особистого художнього бачення, пошуку свого стилю. Юрій Химич часто, як і французький майстер, повертається до улюблених сюжетів. Він раз за разом пише всім знайомий архітектурний пейзаж Софії Київської («Бароковий фронтон. Брама Зборовського») але, на відміну від експериментів з кольором Клода Моне, йому

здається знайти такий гармонічний синтез кольорового оточення з бездоганно вивірною композиційною складовою природних елементів та архітектурного ансамблю, що кожен наступний твір стає персоналізованим втіленням емоційних вражень автора, створюючи неповторний художній образ.

Останні сорок років свого життя Клод Моне провів в своєму маєтку в Живерні. Саме там відбувся феномен цілеспрямованого створення рукотворного пленерного простору. Захоплюючись перетвореннями на своїй ділянці він, завдяки ретельному підбору рослин, створює чарівні закутки саду, що стають натурними об'єктами для творів художника. Особливо його надихав водний сад – затишний простір з чарівними лілеями та перекинутими через водойму містками. Він навіть використовував «плавучу студію», що створив з великого човна [12, 19]. Поціновувачі творчості художника і досі мріють побачити на власні очі місця, що надихали майстра на створення шедеврів.

«Кульмінацією його досліджень стала пізня серія водяних лілій, намальованих у його власному саду в Живерні, які... насправді є джерелом абстрактного мистецтва» [11, 36]. В останні роки життя художник встиг втілити свою грандіозну ідею – створення величезних картин з лілеями, що за задумом автора повинні були складати єдиний цілісний простір. У Музеї Оранжері мрія Моне здійснилась. Вісім дванадцяти метрових картин виставлені в окремому овальному залі з скляною стелею, що створює можливість з відстані спостерігати за змінами в експонованих зображеннях в залежності від природного освітлення. В цій експозиції картини, наче живі, вони транслюють неймовірний трепет злиття з природою, занурення в світ спокою, внутрішнього затишку і безтурботності. Сучасній людині варто опинитись під впливом магічної дії творів майстра щоб зрозуміти сенс життя.

Національна Спілка художників України традиційно надає своїм членам можливість виїжджати на живописний пленер в колі однодумців. Ще в далекі 60-ті роки Юрій Химич привіз з такої творчої поїздки до Фінляндії серію гуашей, а в 70-ті – з Узбекистану захоплюючу серію акварелей. Надалі, в складі творчих груп, з студентами або за власним планом, побував в усіх регіонах України та багато де за кордоном. Перегортаючи сторінки альбомів Юрія Химича [4; 5; 8], розумієш: ось це справжній путівник, що спонукає як професійного художника, так і

аматора, навіть пересічного глядача до арт-туризму. Бо тільки Художник має привілею побачити та відтворити всім відому споруду або природну місцевість таким чином, що вони набувають надзвичайні, особливі риси, стають виразнішими, випромінюють настрій саме тієї миті, яка щойно знайшла відгук в серці автора.

Характерним прийомом в творчості Ю. Химича є синтез архітектурних ансамблів та природного оточення де поряд з точним, подібним до натури переліком деталей присутнє особисте узагальнююче бачення видатного майстра.

У картинах Юрія Химича немає зайвих деталей, кожен елемент є складовою цілісної композиції та водночас вирішує певну задачу. Зокрема, зображення хмар в пейзажах сприяє створенню своєрідної атмосфери настрою – від похмурих, сірих нависаючих «велетнів» до купки розкиданих рожевих «поросляток» (термін, що почутий автором статті від Ю. І. Химича), що в іншому творі суттєво змінюються, перетворюючись з безтурботно-рожевих на напружено-червоні, підкреслюючи в цьому разі святкову панораму комплексу Києво-Печерської Лаври. («Києво-Печерська Лавра», 1985 р. темпера, 100x200). Своєрідний архітектурний ансамбль з увінчаних церквами київських пагорбів посеред яких, наче струмок, повторюючи рельєф унікальної місцини, стрімко збігає вниз на Поділ Андріївський узвіз, надихає багатьох художників. Але тільки Химичу вдається відчутти та неперевершеним чином відтворити характерний вид з Замкової гори («Багряна осінь», 1989р.). Вражає поєднання в бездоганній композиції силуету Андріївської церкви з вивіренним ритмом розсипаних знизу коралових та червоних дахів, що наче нанизуються на змієподібний узвіз, виблискуючи контрастами контражурного освітлення. Підкреслено-активне кольорове напруження надає особливу виразність твору, спричиняє потужний вплив на відчуття глядача та викликає духовне піднесення, створюючи урочистий настрій. Важко навіть перерахувати серії робіт Юрія Химича присвячені тому чи іншому місту. Дерев'яні церкви Прикарпаття і Закарпаття, пам'ятки Києва, Львова, Кам'янець-Подільську, Луцьку, Володимир-Волинську, Чернігова, а також архітектурні скарби Тернопільщини, Криму, Прибалтики, Польщі, Середньої Азії – і це далеко не повний перелік адрес його творчих мандрівок. Доробок майстра складає понад 10000 робіт. Геніальний художник залишив нам унікальний спадок – «Мальовничу Україну» Юрія Химича. Висока художня майстерність, свій особистий стиль

виконання ставить твори Юрія Химича в ряд світового культурного надбання, вони гідні експонуватись на постійній основі в Києві, улюбленому місті майстра. Для багатьох, хто мріє побачити Україну це стало б поштовхом до мандрівок по країні – завдяки арт-туризму виникає можливість задовольнити бажання побачити на власні очі втілену в творі мистецтва красу наживо, відчутти ефект присутності. Протягом більше 50 років творчої праці мабуть жоден куточок історичної спадщини рідного краю не лишився поза увагою художника – всі всесвітньовідомі сакральні архітектурні пам'ятки України стають джерелом натхнення майстра. Його творчий доробок спонукає вивчати культурну спадщину рідного краю. Своєю творчістю Юрій Химич звертається до нащадків – треба любити свою країну і пишатися нею.

Наукова новизна полягає в розширенні уявлень про вирішальну роль творчої особистості в практиці професійного та академічного живописного пленеру. Використання в сучасному освітньому процесі педагогічного досвіду видатного майстра архітектурного пейзажу, заслуженого діяча мистецтв України, професора Юрія Івановича Химича. Досліджується еволюція творчих підходів видатних майстрів пейзажного живопису заради втілення авторських ідей.

Висновки. Отже, доходимо висновку, що існує безпосередній вплив видатної творчої особистості на результати як академічного живописного пленеру так і на творчі пошуки під час професійних творчих пленерних поїздок. Отже, можна стверджувати про вагоме місце живописного пленеру в мистецтві і педагогіці та його вплив на опанування професійних навичок в живописі. Виникає бажання не просто побачити відомі архітектурні або природні пам'ятки, але й опинитись там, де був написаний всесвітньо відомий твір, пізнати, що надихнуло автора на створення шедевр і навіть спробувати самостійно зробити етюд на тому ж самому місці. Цьому сприяє, як ніколи, збільшення можливостей пересування та обміну інформацією за допомогою сучасних цифрових технологій. Живописний всесвіт архітектурного пейзажу Юрія Івановича Химича висвітлює минуле і сьогодення нашої країни. Його творчість заслуговує на те, щоб існувала постійно діюча експозиція робіт майстра, відбувалось вивчення і розповсюдження творчого спадку митця у вигляді альбомів, іншої, зокрема й рекламної, друкованої продукції, відбувалось активне

залучення туристичних фірм до створення арт-турів по місцям, що відтворював в своїх роботах Юрій Химич.

Література

1. Браунридж Л. Портрет митця: Клод Моне / пер. з англ. М. Пухлій. Київ : КМ-Букс, 2022. 32 с.
2. Иллюстрированные методические указания по проведению ознакомительно-рисувательной практики в г. Львове для студентов 2-го курса архитектурного факультета / состав. Ю. И. Химич. Киев : КИСИ, 1981. 94 с.; ил.
3. Методические указания к выполнению работ по рисунку и живописи в период учебной практики в Полтаве для студентов II курса архитектурного факультета / состав. Ю. И. Химич. Киев : КИСИ, 1985. 84 с.; ил.
4. Пам'ятки архітектури Києва у творчості Юрія Химича : альбом. Київ : Головархітектура, 2003. 294 с.; іл., англ. і укр. мовами.
5. Пам'ятки архітектури України у творчості Юрія Химича : альбом / передм. Вільяма Гріна Міллера. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 1999. 208 с.; 100 кольор. репрод., англ. і укр. мовами.
6. Паппворт С. Це Моне / пер. з англ. Т. Савчинська. Львів : Видавництво Старого Лева, 2019. 80 с.
7. Філіпенко А. О. Арттуризм в аспекті полікультурного розвитку майбутніх учителів образотворчого мистецтва. *Збереження і розвиток традицій пленеру; художня освіта і арттуризм* : тези доповідей наук.-практ. конф. Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського / (Одеса, 1–3 лютого 2019 р.). Одеса : Астропринт, 2019. С. 142–143.
8. Фінляндія. Художник Юрій Химич : альбом. Київ : КалитаАртКлуб, 2016. 72 с.; іл.
9. Grimme K. H. Impressionism. Koln : Taschen, 2017. 96 p.
10. Heinrich C. Monet. Koln : Taschen, 2015. 96 p.
11. Wildenstein D. Monet or the Triumph of Impressionism. Koln : Taschen, 2013. 488 p.
12. Wildenstein D. Monet's Years at Giverny: Beyond Impressionism. New York : Harry N. Abrams, 1995. 160 p.

References

1. Braunrydzh, L. (2022). Portrait of the artist: Claude Monet. (M. Pukhlij, Trans). Kyiv: KM-Buks [in Ukrainian].
2. Illustrated guidelines for conducting introductory drawing practice in Lviv for 2nd year students of the Faculty of Architecture. (1981). (Ju. Y. Khymych, Compiler). Kiev: KYSY [in Russian].
3. Guidelines for the execution of works on drawing and painting during the period of educational practice in Poltava for students of the second year of the Faculty of Architecture. (1985). (Ju. Y. Khymych, Compiler). Kiev: KYSY [in Russian].
4. Architectural monuments of Kyiv in the work of Yuri Khymych. (2003). Kyiv: Gholovarkhitektura [in Ukrainian; in English].
5. Monuments of Ukrainian architecture in the works of Yury Khymych. (1999). (William Greene Miller, Foreword). Kyiv: A-BA-BA-GhA-LA-MA-GhA [in Ukrainian; in English].
6. Pappvort, S. (2019). This is Monet. (T. Savchynska, Trans). Lviv: Vydavnytstvo Starogho Leva [in Ukrainian].
7. Filipenko, A. O. (2019) Art tourism in the aspect of multicultural development of future teachers of fine arts. Proceedings from The Scientific and Practical Conference "Preservation and development of outdoor traditions; art education and art tourism". Odesa: Astroprint, 142–143 [in Ukrainian].
8. Finland. Artist Yuriy Khimich. (2016). Kyiv: KalytaArtKlub [in Ukrainian].
9. Grimme, K. H. (2017). Impressionism. Koln: Taschen [in English].
10. Heinrich, C. (2015). Monet. Koln: Taschen [in English].
11. Wildenstein, D. (2013). Monet or the Triumph of Impressionism. Koln: Taschen [in English].
12. Wildenstein, D. (1995). Monet's Years at Giverny: Beyond Impressionism. New York: Harry N. Abrams [in English].

Стаття надійшла до редакції 03.04.2023
Отримано після доопрацювання 04.05.2023
Прийнято до друку 15.05.2023